

MEHSA EMİNİ PROTESTOLARI GÖLGESİNDE BIDEN'İN İRAN POLİTİKASI

DR. TAMER KAŞIKCI

Akademisyen ESOĞÜ

“

Biden yönetiminin bölge politikasında en dikkat çekici konunun İran'la ilişkiler olması beklenmekteydi. Zira İran'ın uzun süredir Irak, Yemen, Suriye, Libya gibi çatışma alanları üzerinden bölgedeki nüfuzunu artırıyor olması Amerika Birleşik Devletleri (ABD) yönetimleri açısından bölgedeki en önemli sorun olarak görülmekteydi.

”

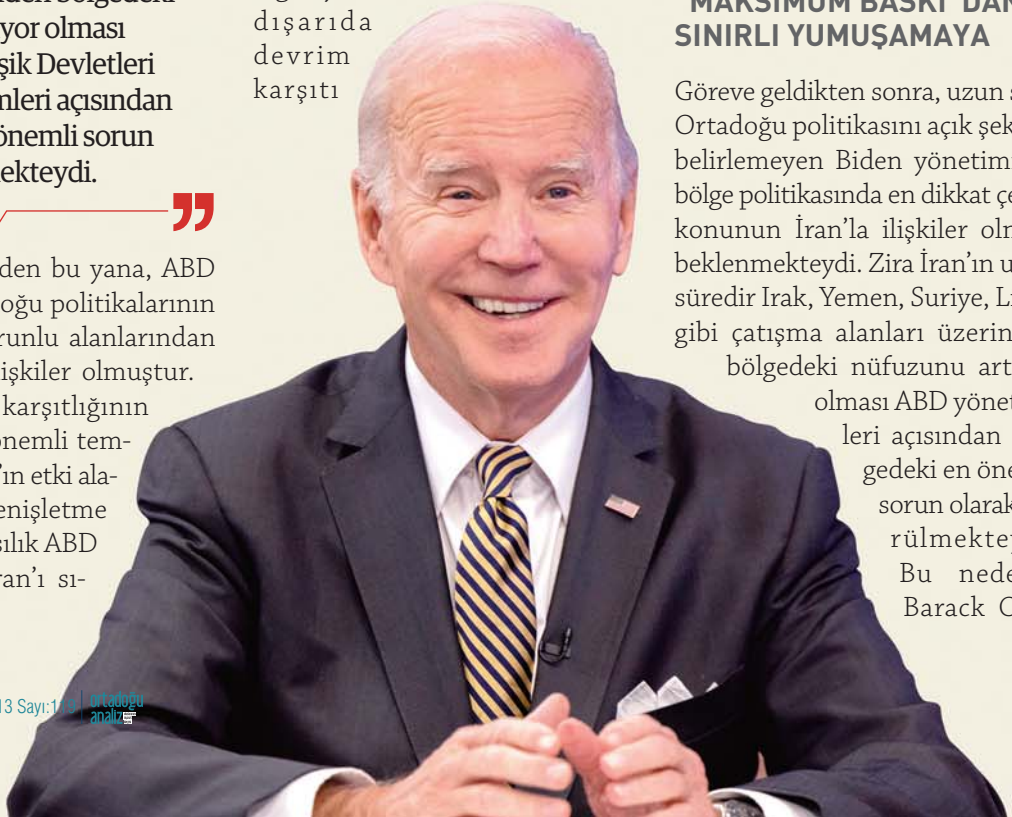
Devrimden bu yana, ABD Ortadoğu politikalarının en sorunlu alanlarından birisi İran'la ilişkiler olmuştur. ABD ve Batı karşıtlığının bölgedeki en önemli temsilcisi olan İran'ın etki alanını bölgede genişletme çabalarına karşılık ABD yönetimleri İran'ı sı-

nırlandırma politikası yürütmüşlerdir. Bu bağlamda, devrimden bu yana ABD yönetimleri bölge aktörleri arasındaki İran karşıtlığını artırarak dışarıdan İran'ı yalnızlaştırmaya, uyguladığı ekonomik yaptırımlarla da içeride rejime karşı toplumsal muhalefeti güçlendirmeye çalışmıştır. Bu nedenle, bir yandan içeride teokratik bir rejimi topluma benimsetmenin yarattığı sosyo-politik sorunların, diğer yandan dışarıda devrim karşıtı

uluslararası aktörlerle mücadelenin yarattığı politik, güvenlik ve ekonomik sorunların yaşandığı İran'da doğal olarak ortaya çıkan toplumsal huzursuzluk ve bunun yansıması olarak meydana gelen muhalif toplumsal hareketler, İranlı siyasi elitler tarafından halkın “doğal tepkisi” değil, dış aktörler eliyle yaratılmış “yapay” hareketler olarak algılanmıştır. Zira ülkenin ruhani lideri Ali Hamaney, eylül ayında Mehsa Emini'nin öldürülmesi sonucunda başlayan gösterilerin de İran'ın son dönemde gerçekleştirdiği gelişimi durdurmak isteyen başta ABD olmak üzere Batı ülkeleri tarafından organize edilmiş protestolar olduğunu dile getirmiştir. Ancak bu yazıda, sanılanın aksine İran'da meydana gelen protestoların, Joe Biden yönetiminin Ortadoğu'ya yönelik politikasını güçlendirmekten ziyade zora soktuğu iddiası savunulacak ve bu iddia, Biden yönetiminin göreve geldikten sonra izlediği İran politikası ve gösteriler karşısında sergilediği eylemlerle değerlendirilecektir.

“MAKSİMUM BASKI” DAN SINIRLI YUMUŞAMAYA

Göreve geldikten sonra, uzun süre Ortadoğu politikasını açık şekilde belirlemeyen Biden yönetiminin bölge politikasında en dikkat çekici konunun İran'la ilişkiler olması beklenmekteydi. Zira İran'ın uzun süredir Irak, Yemen, Suriye, Libya gibi çatışma alanları üzerinden bölgedeki nüfuzunu artırıyor olması ABD yönetimleri açısından bölgedeki en önemli sorun olarak görülmekteydi. Bu nedenle Barack Oba-

ma, müzakere yolunu kullanarak 2015 yılında imzalanan ve İran'ın nükleer enerji çalışmalarını sınırlayan Kapsamlı Ortak Eylem Planı (JCPOA) anlaşmasıyla İran'la diplomatik ilişkileri geliştirmeye çalışmıştır. Diğer yandan, Obama dönemi İran politikasının bu ülkenin bölgedeki nüfuzunu daha da artırmasını sağladığını düşünen Donald Trump yönetimi ise "maksimum baskı" stratejisini izleyerek İran'ı zayıflatma çabası içerisine girmiştir. Bu kapsamda Obama'nın imzaladığı nükleer anlaşmadan çekilmiş, İran'a yeni yaptırımlar uygulamış ve Kasım Süleymani'nin öldürülmesi gibi önemli operasyonların düzenlenmesine izin vermiştir.

“

Mehsa Emimi'nin öldürülmesinin ardından başlayan ve İran'da meydana gelen protestolar, her ne kadar bu ülkeyle gergin ilişkilere sahip olan ABD'nin lehine olarak görülse de bu durum Biden yönetiminin Ortadoğu politikasında önemli bir açmaz yaratmıştır.

”

İran'la ilişkilerin son derece gergin olduğu, Irak benzeri bir askerî operasyonun konuşulmaya başlandığı bir dönemde başkanlık yarışımı kazanan Biden, adaylık sürecinde dahi Trump'ın İran politikasını eleştirmiş ve Obama'nın müzakere yöntemine dönülmesi gerektiğini dile getirmiştir. Başkan seçildikten sonra da bu tavrını sürdüren Biden, İran'la daha güçlü ve daha uzun süreli yeni bir

anlaşma sürecini başlatmış ve böylece "İran sorununu" yeniden diplomatik yollarla çözme çabası içerisine girmiştir. Bununla birlikte, Biden'ın Trump'ın oluşturduğu "maksimum baskı" politikasının etkilerini hızlı şekilde bertaraf etmesi mümkün görünmemektedir. Zira ABD'nin anlaşmadan çekilmesinin ardından İran'ın uranyum zenginleştirme faaliyetlerini hızlandırması hem iç kamuoyunda hem de ABD'nin bölgedeki başta İsrail olmak üzere müttefikleri arasında endişeleri arttırmış ve olası anlaşma ihtimaline kuşkuyla bakılmasına sebep olmuştur. Dahası İran'ın Ukrayna'ya saldırısında Rusya'ya açık destek vermesi ve İran silahlarının savaşta kullanılıyor olması ABD-İran yakınlaşmasını daha da zora sokmuştur. Diğer yandan, Trump döneminde ABD'nin tek taraflı olarak anlaşmadan çekilmiş olması İran tarafının ABD'ye olan güvensizliğini derinleştirmiş, olası bir anlaşmanın Biden sonrası dönemde benzer bir kadere sahip olabileceği endişesine yol açmıştır. Ayrıca Obama döneminde, İran cumhurbaşkanı olan ve Batı'yla ilişkilere ılımlı yaklaşan Hasan Ruhani, söz konusu anlaşmanın imzalanmasında önemli bir faktörken bugün, İran yönetiminin Batı'yla ilişkiler konusunda oldukça sert bir tutuma sahip İbrahim Reisi'nin elinde

bulunması anlaşma olasılığını daha da zora sokmaktadır. Bu nedenlerden ötürü, Biden'ın hızlı şekilde İran'la "yumuşama" süreci başlatması ve yakın zamanda yeni bir anlaşmayla İran'ın nükleer çalışmalarının sınırlandırılması mümkün görünmemektedir. Zira İran'ın beklentisine karşın, Trump tarafından terörist listesine alınan Devrim Muhafızları Ordusunun, Biden tarafından hâlen listeden çıkarılmamış olması, Biden'ın İran politikasında sınırlı hareket alanına sahip olduğunu göstermekte bu nedenle İran'a yönelik sınırlı bir yumuşama politikası izlemesine sebep olmaktadır.

BIDEN YÖNETİMİNİN PROTESTOLARA SINIRLI DESTEĞİ

Mehsa Emimi'nin öldürülmesinin ardından başlayan ve İran'da meydana gelen protestolar, her ne kadar bu ülkeyle gergin ilişkilere sahip olan ABD'nin lehine olarak görülse de bu durum Biden yönetiminin Ortadoğu politikasında önemli bir açmaz yaratmıştır. Bilindiği üzere Biden, insan hakları ve demokrasiyi yönetiminin dış politikasının ana unsurları arasında tanımlamaktadır. Biden her fırsatta bu değerlerin önemine vurgu yapsa da temmuz ayında yaptığı Ortadoğu gezisinde Suudi Arabistan'la ilişkileri olumlu anlamda tazeleme çabaları ve gazeteci Cemal Kaşıkçı'nın ölümünden sorumlu tuttuğu

Veliaht Prens Muhammed Bin Selman'la sıcak görüntüleri, hâlihazırda Biden'in insan hakları ve demokrasi söylemine gölge düşürmüş ve eleştirilmiştir. Bu eleştirilerin gölgesi altında Biden yönetiminin insan hakları ve demokrasi bağlamındaki imajını güçlendirmek amacıyla İran'daki protestolara güçlü bir destek vermesi beklenmekteydi. Diğer yandan İran'ın nükleer enerji programına yönelik Obama'nın müzakere stratejisini takip eden Biden'in insan hakları ve demokrasi prensipleri doğrultusunda İranlı protestoculara vereceği destek İran'la anlaşma ihtimalini tamamıyla ortadan kaldıracaktır. Ancak diğer yandan, olası bir anlaşma uğruna Biden yönetiminin gösterilere sessiz kalması da yönetimin insan hakları ve demokrasiye dayalı imajını zayıflatacaktır. Zira benzer bir durum, 2009 yılında yaşanmış ve nükleer anlaşmaya giden yolu açan

İran'la yumuşama sürecinde patlak veren gösteriler karşısında Obama süreci etkilememesi adına gösteriler lehine beyanat vermekten özellikle kaçınmıştı. Obama yönetiminin bu tutumu o dönemde yoğun şekilde eleştirilmiştir. Benzer şekilde Biden'in da bugünkü gösteriler karşısında sessiz kalması, özellikle iç politikada yönetimin elini zayıflatması mümkündür.

“

3 Ekim'de yayımlanan ve Amerikan hükümetinin “cesaretleriyle dünyaya örnek olan İranlı kadınların ve diğer protestocuların yanında” yer aldığı tekrar eden bir bildiriye Biden, ABD'nin İranlı protestocuların daha rahat internete ulaşımını sağlamak için seçenekler geliştirdiğinin de altını çizmiştir.

”

Bu açmazın gölgesi altında Biden, Eylül ayında Birleşmiş Milletler (BM) Genel Kurulunda yaptığı konuşmasında İran'daki protestolara değinip ABD'nin “temel haklarını korumaya çalışan İran'ın cesur vatandaşları ve kadınlarının yanında” olduğunu ifade etmiştir. Biden yönetimi söylem düzeyindeki bu desteğini gösterilerin ilerleyen günlerinde somut birtakım adımlarla güçlendirmiştir. 3 Ekim'de yayımlanan ve Amerikan hükümetinin “cesaretleriyle dünyaya örnek olan İranlı kadınların ve diğer protestocuların yanında” yer aldığı tekrar eden bir bildiriye Biden, ABD'nin İranlı protestocuların daha rahat internete ulaşımını sağlamak için seçenekler geliştirdiğinin de

altını çizmiştir. Bu kapsamda Amerikan hükümeti Elon Musk'la, Starlink uydu ağını İran üzerine konuşlandırarak İranlı protestocuların kısıtlamalara maruz kalmadan internete erişimini sağlamak üzere görüşmelerde bulunmuştur. Ancak Starlink sisteminin kullanılabilmesi için İran sınırları içerisinde kara tesislerinin gerekli olması ve sistemin kullanılması sırasında açığa çıkacak sinyallerin İran güçleri tarafından fark edilmesi ihtimalleri bu teknolojinin kullanımı konusunda zorluk yaratmaktadır. Bunun dışında, Biden hükümeti İran'a uygulamakta olduğu yaptırımları iletişim donanım ve yazılımlarının satışını kolaylaştıracak şekilde gevşetmiştir. Böylelikle protestocuların hem kendi içlerinde hem de dünyayla iletişimini kolaylaştıracak altyapı imkânlarının geliştirilmesine dolaylı da olsa katkı sağlamayı hedeflemiştir. Son olarak Biden

yönetimi, protestoculara karşı aşırı güç kullanan güvenlik güçlerini doğrudan hedef alan akıllı yaptırımlar uygulayarak protesto karşıtlarını caydırmaya çalışmıştır.

“

Protestolara yönelik izlediği sınırlı destek stratejisinin, Biden'ın İran politikasının temelini oluşturan olası yeni anlaşma ihtimalini zayıflattığı aşıkârdır. Bununla birlikte, Biden'ın İran'da yaşanan karışıklıkları fırsat bilerek Trump'ın “maksimum baskı” stratejisine benzer bir politika izlemesi ihtimali de zayıf görünmektedir.

”

Dolayısıyla, İran'da başlayan protestolar Biden yönetiminin bu ülkeye karşı izlediği yumuşama politikasını daha da sınırlandırmıştır. Protestolara yönelik iz-

lediği sınırlı destek stratejisinin, Biden'ın İran politikasının temelini oluşturan olası yeni anlaşma ihtimalini zayıflattığı aşıkârdır. Bununla birlikte, Biden'ın İran'da yaşanan karışıklıkları fırsat bilerek Trump'ın “maksimum baskı” stratejisine benzer bir politika izlemesi ihtimali de zayıf görünmektedir. Bundan ziyade, Biden'ın protestolara yönelik uyguladığı dolaylı ve görece zayıf eylemleri, yönetimin üzerindeki insan hakları ve demokrasi söylemine yönelik eleştirileri azaltmak ve yeni anlaşmaya yönelik yapılan dolaylı müzakerelerde isteksiz davranan İranlı karar alıcıların gözünü korkutmak hedefleri üzerinden okumak daha doğrudur. ■

